

NOVI PUTOKAZI U HRVATSKOJ DIJALEKTOLOGIJI

Mira Menac-Mihalić; Anita Celinić
OZVUČENA ČITANKA IZ HRVATSKE DIJALEKTOLOGIJE.
SVEUČILIŠNI UDŽBENIK S NOSAČEM ZVUKA

Zagreb, Knjigra, 2012.

Je li moguće prikazati i istaknuti više-dimenzionalnost, raslojenost i dijalektnu raznolikost hrvatskoga jezika kroz neku novu prizmu, na neki nov, pristupačan i zanimljiv način? Odgovor na to pitanje ponudile su dijalektologinje Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić priredivši, obradivši i objedinivši rezultate terenskih istraživanja entuzijastičnih suradnika Katedre za povijest i dijalektologiju hrvatskoga jezika Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, uobličivši tako *Ozvučenu čitanku iz hrvatske dijalektologije* (304 str.).

Na „nepoznatu terenu“¹ poželjan je kvalitetan i pouzdan vodič (str. 8–33). Nje ga prepoznajemo u uvodnom dijelu ovoga djela. Najprije smo kartom, odnosno preglednim tablicama vođeni kroz mjesta čiji su ogleđi govora obuhvaćeni čitankom. U njima smo pak vođeni k ispitanicima i ispitivačima koji su u ovom projektu sudjelovali i koje ćemo kroz priče upoznati u drugom dijelu knjige. Na drugoj razini to je i vodič kroz sadržaj knjige i metodologiju prikupljanja, obrade, prikaza građe; odnosno vodič s uputama za pristupanje građi i njezinoj analizi.

Kombinacijom kriterija dijalektoške relevantnosti, kvalitete snimke te ravnomjernoga arealnog rasporeda izabrano je 40 hrvatskih mjesnih govora koji su u dru-

gom dijelu knjige predstavljeni snimkom i tekstom koji tomu zvučnom zapisu odgovara. Ti punktovi, koji pripadaju svim trima hrvatskim narječjima – čakavskomu, kajkavskomu i štokavskomu, u obama su medijima navedeni abecednim redom: Blato, Bol, Cvetković, Desmerice, Desne, Donja Vrba, Dubrava Zabočka, Dubrovnik, Gedići, Gundinci, Hum na Sutli, Ivankovo, Jarušje, Komiža, Kompolje, Krnica, Lanišće, Lopar, Milna, Milovčići, Molve, Nijemci, Novalja, Osojnik, Pitve, Pleš, Podravski Podgajci, Posavski Bregi, Poveljana, Prilesje, Prvić-Luka, Račišće, Siče, Split, Sveta Marija, Sveti Petar u Šumi, Tršće, Velika Hrvatska, Vrbnik i Zagreb. Budući da su istraženi u posljednjih tridesetak godina, odražavaju suvremeno stanje govora, a takav sinkronijski presjek omogućuje i usporedbu sa stanjem opisanim u relevantnoj literaturi².

CD sadržava 43 snimke³ koje prosječno traju pet minuta. U skladu s potrebom

² Izbor iz hrvatske dijalektoške literature, koristan kao teorijska podloga, obuhvaća stotinjak jedinica, a njemu priložen popis 79 važnijih hrvatskih dijalektoških rječnika praktičan je i koristan pri detaljnijoj analizi građe.

³ Budući da je govor Osojnika predstavljen dvjema snimkama, a splitski govor čak trima, omogućena je usporedba i s obzirom na generacijski kriterij. Takva usporedba moguća je i u slučajevima gdje je samo jednom snimkom zabilježen razgovor više ispitanika (npr. Pitve na Hvaru ili Posavski Bregi kraj Ivanić-Grada).

¹ Pri nastanku djela nisu postojali modeli ili uzori na koje bi se autorice mogle osloniti.

da odražavaju spontani govor, snimke su tematski cjelovite i zanimljive te obuhvaćaju sjećanja na važne detalje života ispitanikâ (običaje, vjerovanja, događaje, anegdote, poslove itd.). Vrijednost je zbog toga prikupljenih snimki i u etnološkom smislu jer „*Sę sę pręmęnyło. Sę smō pręmęnyły. Si smō sę pręmęnyły.*”, kako opaža ispitanica Anđela Frančić iz Svete Marije (u Međimurju), ipak dodajući: „*Da smō bes sęga tōga żyvely, vę bi blyi syromášnešy za bogōctvō koje nam nęmrę nišče zęty, koje sę nęmrę kųpyty z nikvęmy pęnęzy.*”

Knjiga objedinjuje 40 jedinica (str. 36–235) oblikovanih tako da je punkt označen na umanjenoj karti Hrvatske te поближе opisan podacima o lokalizaciji (npr. *Pleš kraj Bednje, Pitve na Hvaru*), kraticom (koja se pojavljuje i u rječnicima) te ikonom CD-a s rednim brojem snimke na nosaču zvuka.

Tekstovi koji proizlaze iz zvučnih zapisa zapisani su hrvatskom dijalektološkom transkripcijom koja nastoji oslikati raznolikost glasova organskih idioma. Budući da se njima često ne mogu prikazati sve nijanse u ostvarivanju vokalâ, transkripcijski znakovi ne predstavljaju „točke” nego „polja” u vokalskom trokutu. Svjesne mogućnosti preklapanja navedenih polja, autorice su dosljedno odabirale jedno rješenje, ali i upozorile na mogućnost odstupanja (posebice pri uspoređivanju različitih govora). U transkripciji se uglavnom primjenjuje fonetski princip radi što vjernijega prijenosa snimke, bez obzira na funkcionalnu razlikovnost zapisanih glasova. Fonološka je transkripcija primijenjena u četirima slučajevima: pri bilježenju prozodema ako razlike u njihovim ostvarajima nisu bile izrazite; u govo-

rima koji imaju samo jednu bezvučnu palatalnu afrikatu – tzv. srednje ċ (odnosno i parnjak ċ̣); pri zapisivanju suglasničkih skupina *šč, št, žž, žđ* (osim u govorima u kojima *ś* i *ž* postoje kao fonemi); te u cakavskim govorima (*š, ž*). Savjeti za interpretaciju znakova (konsonanata, vokalâ, diftongâ, lošije artikuliranih glasova, slogotvornosti, o(be)zvučenosti, nazaliziranosti itd.) s odgovarajućim primjerima navedeni su u opisnim tablicama te u *Uputama za služenje Čitankom* u uvodnom dijelu knjige, neposredno ispred samih tekstova. Unutar teksta u kosim je zagradama naznačena vremenska odrednica (minute i sekunde) koja upućuje na određeni segment snimke. Zahvaljujući tomu moguće je brzo i jednostavno tekst pratiti uz snimku, odnosno naknadno pretražujući uspoređivati značajke govora.

Iza teksta u svakoj jedinici slijedi glosar s objašnjenjima manje poznatih riječi (onih čije se definicije ne mogu pronaći u rječnicima standardnoga hrvatskog jezika), navedenih u obliku u kojem se pojavljuju u tekstu.

Na kraju svake jedinice nalaze se zadatci za dijalektološku analizu kojima se potiče primjena stečenoga (kroatističkog) znanja te induktivno zaključivanje u analizi upravo preslušane snimke kao uporišta. Većina je pitanja vezana uz fonologiju, akcentuaciju i morfologiju (uglavnom se kreće od polaznoga sustava – ishodišnoga starohrvatskoga jezičnog sustava), ali tiču se i tvorbe, sintakse, leksika, frazeologije, onomastike itd. Objasnivši i osnovnu metodologiju dijalektološke transkripcije, autorice potiču i na samostalnu transkripciju govora (kao npr. za Krnicu kraj Marčane). Dio je zadataka sintetskoga tipa, u kojima se

traži povezivanje značajki određenoga govora s onima karakterističnima za drugi govor ili dijalekt (npr. usporedba podijeljenoga naglaska u Splitu i Ivankovu ili usporedba duljenja kratkoga *a* karakterističnoga za srednjodalmatinske otoke u Milni i Bolu na Braču, odnosno u Komiži na Visu).

Spomenut sintetski pristup primijenjen je i u dvama rječnicima koji čine treći dio knjige: dijalektno-standardno-jezičnom (str. 238–267) i standardno-jezično-dijalektnom (str. 268–295). Oni su sastavljeni od riječi iz već predstavljenih pojedinačnih glosara (iz završnoga dijela svake jedinice) i nekih novododanih riječi. Uz svaku je riječ kraticom naznačen podatak o tome u kojem se govoru rabi. S obzirom na to da sadržavaju samo riječi iz obrađenih isječaka govora, rječnici su opsegom ograničeni, ali zbog inovativnoga su pristupa (paralelnoga predstavljanja leksika različitih organskih govora u kontekstu makrosustava hrvatskoga jezika) u hrvatskoj dijalektologiji vrijedni i zanimljivi.

Proučivši ovo djelo od *a* do *ž*, pročitana ili poslušana, čitatelj će zaključiti da nije riječ samo o, kako je možda mogao naslutiti na temelju podnaslova, udžbeniku namijenjenu studentima kroatistike. Ovo je djelo mnogo više od toga. Ponajprije, riznica je to dijalektološke građe – koja živi samo među svojim korisnicima (govornicima) i čiji su opstanak i autentičnost zbog globalizacije i različitih utjecaja neprestano ugroženi; oruđe je to za usvajanje novih znanja te obnavljanje i usustavljanje onih već postojećih; alat je to za „brusjenje” sluha, uspoređivanje i prepoznavanje značajki koje zrcale raznolikost hrvatskih govora; konačno, poticaj je to za samostalno dijalektološko istraživanje „...*mòm dènes, zùtra bò mòrty več prekèsno*”. Dakle, sustavno oblikovan, jasan i precizan, temeljen na novim metodama u skladu s vremenom kojemu pripada, uzdignut na višu razinu inovativnim pristupom u hrvatskoj dijalektologiji, višenamjenski zamišljen, ovaj je priručnik namijenjen SVIMA kojima je stalo do zaštite i do njegovanja narodnoga blaga.

Joža Horvat

O STRATEGIJAMA MOĆI

Marina Katnić-Bakaršić IZMEĐU DISKURSA MOĆI I MOĆI DISKURSA

Zagreb, Naklada Zoro, 2012.

Studija *Između diskursa moći i moći diskursa* (Naklada Zoro, Zagreb, 2012.) autorice Marine Katnić-Bakaršić argumentira i oprimjeruje dijalog između želje za ostajanjem izvan diskursa i često opasnih nje-

vih moći i činjenice da nužno jesmo dio diskursa moći koju smo mu naposljetku sami pridali. Na tragove takva pristupa nailazimo i u ranijoj autoričnoj studiji – *Stilistiki* – no ovdje je on pronašao svoj dosljed-